

3. PERIOADA DE LINIȘTE 1640—1652

Pentru a înțelege relațiile țărilor române de la 1640 înainte, trebuie raportate împrejurările celor vecine; căci despre ambele aceste țări este adevărat cele ce spune foarte bine Miron Costin despre Moldova, că «fiind o țară mică, nici un lucru singură de sine fără adunare și amestecare cu alte țări n'au făcut»¹.

Relațiile între Turci și Germani erau tot pacifice, din pricina că Germanii erau ocupați cu războiul de 30 de ani, iar Turcii de la 1639 înainte, de și sfîrșise războiul cu Persia, începuse un altul cu Venetia. În 1642 Turcii și Nemții reînnoesc la *Szon* tratatul din 1606 de la Sitvatorok, prelungind pacea pe 20 de ani.

Gheorghe Racoți principele Transilvaniei trăise până atunci în bune înțelegeri cu împăratul, impunînd ambii Turcilor respectarea păcii, și ajutînd lui Mateiu Basarab a se mîntînea în vaza cea mare dobîndită la Turci prin a lui vitejie. Pe atunci însă se amestecase Franția în războiul sfîșiitor dintre protestanții și catolicii germani. Richelieu dăduse acestui amestec un caracter cu totul politic, și vroia să se folosească de desbinările Germaniei, spre a mări puterea franceză. Marele ministru văzu îndată însămnatul folos ce se putea trage din principele protestant, așezat în cealaltă coastă a Germaniei, de îndată

1. Letopisețele, I, p. 292.

ce el ar putea fi cîștigat pentru liga anti-catolică. Încă din 1638 Franția încheiesc un tratat cu Racoți, prin care ea se obliga a sprijini pe domn la Poartă, și a-i da un ajutor bănesc de 120,000 de scuzi pe an. În 1639 de la Haye este trimis în ambasadă anumită la sultanul, ca să stăruiască a dobîndi pentru Racoți învoirea de a se răsboi cu împăratul, fără a fi privit ca dușman de Poartă². Căți-va ani după aceasta, în 1643, găsim alt tratat încheiet de Racoți, cu Tortenson, generalul svedez inspirat de politica franceză, în care Racoți se obligă el de a dobîndi învoirea Porței, iar Svedia și Franția se leagă a sprijini atari stăruinți. Racoți și începe răsboiul cu împăratul în 1643, și cît timp merge bine, este lăsat în pace, ba chiar încurajat pe ascuns de Turci, care erau în totdeauna gata de a face rău Nemților. De îndată încă ce norocul armelor părăsi pe principele transilvan, Turcii nevroid să se compromită pentru un domn ce în loc de a le fi de folos putea să le aducă daune, schimbă purtarea lor față cu dînsul. Ei refuză întăi de a-i încuviința stăpînirea pe cele 6 comitate din pașalicul de Buda, care aparținuse Transilvaniei de pe timpul lui Zapolia; opresc apoi pe principii romîni, de a mai sprijini pe Racoți cu ajutorul lor armat, și în sfîrșit împiedecă chiar pe Racoți, de a se mai oști contra împăratului. Racoți însă împins de Svedeji, și de Franceji trece peste ordinele Porței, și reînnoește în 1645 tratatul încheiet cu acele puteri, în care totuși se prevedea, ca în cazul cînd Racoți ar fi amenințat de Poartă pentru lupta lui cu împăratul, el să se poată împăca cu acesta. În 1646 Racoți reîncepe răsboiul; Turcii însă amenințindu-l, Racoți este nevoit să încheie pace cu împă-

2. Vezi citatele în *Ionescu-Gion*, Brancovanu și Ludovic al XIV-le. p. 59.

ratul în 16 Septemvrie acelaș an, la Linz. Turcii mulțămiți de această supunere a lui Racoți cătră ordinile lor, îi iartă 1000 de galbeni din tribut. Murind în 13 Octomvrie 1648 Gheorghe Racoți, îi urmează fiul său Gheorghe al II-le Racoți care reînnoește tratatele sale de pace atît cu Turcii cît și cu Nemții³.

Până la epoca cînd Racoți devine dușmanul Nemților, politica lui Mateiu Basarab urmase o linie sigură de purtare. Se silise a se mănținea pe tron nu numai prin banii împărțiți pe la dregătorii turci, unde era lăsat în urmă de dărnicia lui Vasile Lupu, ci mai ales prin razimul ce'l dobîndise la puterile creștine: Transilvania, Venetia, Polonia și Austria, toate dușmane actuale sau eventuale a le Turciei. Apoi el arătase acesteia că brațul său putea mult la vreme de nevoie și că dispunea de o însemnată oștire de mercenari. Cu alte cuvinte el se impusese Turcilor, care se temeau să nu răsară din el un al doile Mihaiu Viteazul. Racoți însă, sprijinul cel mai apropiat al lui Mateiu, punîndu-se în dușmănie cu Nemții, pe care politica turcească cerea pe atunci să-i aibă de prietini din pricina răsboiului cu Venetia; desbinarea deci întroducîndu-se între cei doi aliați ai săi, din care cel mai slab era mai apropiat de el și cel mai îndepărtat mai tare, înțelegem ce perturbare au trebuit să aducă asemenea împrejurări în politica urmată până acum de domnul muntean.

La început însă poziția lui fu ușurată prin încetarea de o cam dată a dușmăniilor lui Vasile Lupu, care astîmpăr a aprinsului Albanez își găsește explicarea, nu atîta în moartea fiului său, pentru care

3. *Zinkeisen*, IV, p. 538.

el dorise dobîndirea tronului țării Muntenesti⁴, cît mai ales în aceea că puterile sale, zdrobite de două ori, cereau ragaz spre a lor întremare; apoi împrejurările politice în care fu complicat Vasile Lupu îl împedecară pentru cît va timp de a urmări, pe față și pe calea faptelor, gîndul său dușmănesc contra domnului muntean.

Anume curînd după moartea fiului său, Lupul este însărcinat de Poartă, cu o misiune care dacă îi reușea, era să'l pună, după cum credea el, așa de bine cu ea. încît să nu-i mai poată refuza nimic, și deci visul său de aur, răsbunarea în contra dușmanului său de moarte, era să fie îndeplinit. Anume pe la 1640 izbucnește un războiu între Turci și Cazaci, în care acest popor compus în mare parte din pirați, prăda coastele împărăției otomane și amenința adese ori cu corăbiile sale chiar capitala ei. Era de neapărat pentru Turci să le sfărme cuibul din care plecau toate expedițiile lor, cetatea și portul Azovului, pe marea cu acelaș nume. Poarta știind pe Lupu în bune legături cu țarul Moscoviților, mai ales din cauza intereselor religioase comune între ambele țări, îl însărcinează a stărui pe lângă țarul rusesc ca să nu dea ajutor Cazacilor în contra Turcilor. Lupu trimite o solie ducelui Moscovei care îi făgăduiește o sumă de lucruri, stă la Moscva o iarnă întreagă dobîndind la urmă, după multe stăruinți, o scrisoare prin care ducele cerea un armistițiu între Turci și Cazaci, pentru a putea pune la cale o cesiune voluntară a acelui port către Turci, din partea Cazacilor. Turcii însă nu primesc armistițiul, temîndu-se ca propu-

4. Ioan fiul lui Lupu moare în 1640. *Schmid c. împ.*, 11, Oct. 1649. *Hurm.*, Frg., III, p. 118 : „Der Sohn des Moldauerfürsten Lupul verscheidet in der türkischen Residenz und sein Leichnam wird in die Moldau übertragen.“

nerea Rușilor să nu ascundă numai cît o prelungire, în care timp Cazacii să se poată mai bine pregăti, și să întărească mai puternic cetatea amenințată. Boierul moldovan, venit cu scrisoarea, se întoarce îndărăpt la Moscva, pe cînd Turcii înaintau cu armata în contra Azovului, și izbutește în sfîrșit a face pe Ruși să refuze ajutorul lor Cazacilor, ceea ce silește pe acești din urmă a ceda Azovul Turcilor.

Solul lui, Vasile Lupu întrebuițase, pentru a determina pe țar la acest pas însemnat, mai ales argumentul că Turcii ar fi gata să dea un decret prin care să ordoane măcelărirea din împărăția turcească a tuturor închinătorilor ritului ortodox, a cărui cap și proteguitor firesc ar fi principile Moscvei, din care pricină ar fi de datorია acestuia de a părăsi apărarea unor tălhari, pentru a înlătura o așa de mare primejdie deasupra coreligionarilor săi.

Vestea triumfului diplomatic al lui Vasile Lupu «aduse o mare bucurie în Constantinopole, dîndu-se un mare merit credinței și prudenței Lupului, pentru că condusesese cu atîta ghibăcie o afacere de o așa importanță. Moscovitul pricepu, însă prea tîrziu, marea greșală ce făcuse»⁵.

Izbînda domnului moldovan îi dadu însă cele mai mari speranțe. El cere de la Turci confirmarea pe viață în domnia Moldovei, și se pune în corespondență pe de altă parte cu pașa ce se întorcea de la luarea în stăpînire a Azovului, pentru a-l determina a-și sta în ajutor spre alungarea lui Mateiu Basarab. Spre a dobîndi învoirea trebuincioasă întru acest scop și de la Poartă, trimite vizirului un dar de 10,000 reali în bani și 4,000 în blănuri frumoase. Vizirului însă nu-i prea convinea a lăsa lui Lupu meritul de

5. Del Mercurio overo historia de tempi corenti di *Vittorio Siri*, Genova, 1649, II. p. 866-867.

a fi procurat Azovul Turcilor, merit ce întuneca pe al său propriu. Cu tot darul primit de la Lupu, el micșurează partea acestuia în izbînda dobîndită, arătînd sultanului că ceea ce ar fi adus Azovul în mîinile lor, nu fusese stăruințele lui Lupu, ci înaintarea armatei turcești. Sultanul, întors încurînd de la entuziasmul său pentru slujbele făcute de domnul Moldovei, îi refuză toate cererile făcute (1643)⁶.

Își poate cineva închipui furia aprinsului Albanez, cînd se văzu astfeliu înșălat de Turci, cărora le făcuse o slujbă atît de însemnată! În primul moment Lupu vroia să se lepede de Turci, să se împace cu Mateiu și să se arunce în brațele împăratului. Rezidentul german Schmidt aflînd despre supărarea lui Lupu pe Turci, caută îndată să pună mîna pe el, spre a-l trage în partea împăratului, și scrie medicului domnului, un Danez Scogardi care învățase medicina în Italia, ca să stăruie pe lîngă stăpînul său să primească arbitrajul împăratului în chestia împăcării sale cu domnul muntean, cu atîta mai mult că certele sale cu el dădeaŭ numai prilej Turcilor de a-i jăfui pe amîndoi⁷. Lupu mai află încă și vestea întristătoare că Poarta ar fi confirmat din nou în scaun pe rivalul său, Mateiu Basarab. Confirmarea îl costase pe domnul Munteniei peste 100,000 de reali, adecă 60,000 dați sultanului și altora, bani împrumutați de la însuși vizirul Mustafa-pașa, care îi luase ca dobîndă suma enormă de 40,000 de reali⁸. Cu toate aceste Lupu, după o mai coaptă chibzuință, găsește

6. Schmidt către Ferdinand III, 20 August 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 674. Comp. trei scrisori, una a lui *Girolamo Trevisano* din 12 Mart 1642 și două ale lui *Angelo Alessandri* din 29 April și 19 Mai acelaș an, idem, IV, 2, p. 515-517. Mai vezi și *Hurmuzaki* Fragmente, III, p. 128-130.

7. Schmidt c. *d'Asqui. r.* 8 Sept. 1662 și c. *împ.* 28 Fevr. 1643. *Hurmuzaki*, Fragmente III, p. 130 și 133.

8. Dr. *Scogardi* c. *Schmidt*, 5 Fevr. 1643, idem, p. 133.

că tot era mai bine a rămînea cu Turcii, decît a se da în partea împăratului, care fiind în vechi legături cu Mateiu Basarab, fără îndoială că era să pîrtinească mai mult acestuia decît unui prietin nou și încă neîncercat. De aceea, după cîteva șovăiri, se întoarce la Turci.

Vasile Lupu avéa cu atît mai bune motive de a nu se împaca cu Mateiu Basarab, că aliatul acestuia, Gheorghe Racoți, întrind cum am văzut în legătură cu Svedejii și Francejii, dușmanii împăratului, și deci ai Turcilor care pe atunci trăiau în pace cu acest din urmă, Turcii erau să se supere atît pe Racoți cît și pe Mateiu, încît Vasile Lupu găsia nouă mijloace de uneltire contra rivalului său, pe care nu le lăsă neexploatate.

El scrie Porței în 14 Ianuarie 1613 că: «ea a putut să se convingă de sinceritatea sa încă de pe timpul lui Grațiani, cînd acesta făcuse alianță cu Polonii, iar dînsul nevroind să se unească cu ceilalți boeri, fusese ars pe piept cu un fer roș. Fugînd apoi de Moisi Movilă în Polonia, a fost arestat și numai cu greu a putut scăpa; și pe Barnovski juratul dușman al împărăției otomane chemîndu'l din Polonia, l'a predat pe mînele împărăției. Fiind numit domn, au împăcat pe sultanul Amurat cu Polonii, și acuma de curînd au izbutit cu multă trudă și multe cheltueli a face ca Azovul să fie redat Turcilor fără de răsboiu. Lupu făgăduia tot odată că va stîrni pe Cazaci ca să ajute Muscalilor contra Polonilor, cu care Poarta se afla în luptă. Despre Transilvania adauge domnul Moldovei că ar fi ușoară treabă, de oare-ce dînsa ar putea fi atacată de odată din mai multe părți: de pașa din Temișoara, Tătari, Moldova și Muntenia, aceasta din urmă bine înțales în cazul cînd s'ar da lui Vasile Lupu și țara lui Mateiu, cu atît mai mult că mai bine de a treia

parte a populației transilvane fiind Romîni, făgăduindu-le libertatea ar putea fi răsculați fără întirziere contra Ungurilor, astfel că avînd ei un războiu și afară și a casă nu vor mai ști în cotro să se întoarcă. Mateiu din potrivă ar fi cu totul în slujba Ungurilor și a Polonilor, avînd încredere în ei și adăpostindu-și la dînșii toate comorile sale»⁹.

În timpul tocmai cînd Lupu credea că a găsit mijlocul cel mai bun pentru a surpa pe Mateiu în 1643, am văzut că Poarta începuse a se pleca către politica lui Racoți, care cîștigînd în contra Nemților cîte-va izbînzi, apucăturile lui plăceau Turcilor. Otomanii, de și ei singuri nu vroiau să apară ca dușmani ai Nemților, erau mulțămîți ca ei să fie bătuiți de un principe vasal lor. Prin urmare purtarea lui Racoți fiind pe placul Turcilor, Lupu nu putu izbuti la nimic cu pîrile pornite în contra lui Mateiu că ar fi în contra împăratului, ceea ce nu era nici chiar adevărat, precum vom vedea mai la vale. Lupu își închipuise prietenia ce una pe Turci cu împăratul Germaniei într'un chip mult mai presus de ceea ce era într'adevăr, adecă teama momentană a Turcilor de a-l avea de dușman. Scopurile ascunse a le Turcilor contra Nemților merg însă atît de departe încît în 1644 vizirul, cîștigat de Svedeji și de Franceji, dă chiar ordin fățiș voevozilor romîni să ajute principelui Transilvaniei contra Germanilor.

Acest ordin nu putea conveni pentru momentul acela nici unuia din domnii romîni. Lui Mateiu Basarab nu, căci dînsul căutase în totdeauna, fără a supara pe Racoți, să-și păstreze prietenia încheată cu

9. *Vasile Lupu c. marele vizir*. 14 Ianuarie 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 669. Această scrisoare este surprinsă de Poloni care o transmit episcopului de Agria spre a o arăta lui Lupu și a vedea ce efect va face asupra lui descoperirea planurilor sale asupra Transilvaniei. *Vezi Ferdinand c. episc. de Agria*, 16 Ianuarie 1643, idem. p. 670.

Nemții. El scrie bună oară în 21 Maiu 1642 o scrisoare foarte devotată către Ferdinand III¹⁰. În 1643 pe cînd Mateiu Basarab era rău amenințat de a fi depus, el stăruiește la împăratul pentru ajutor, des-tăinuindu-i o sumă de împrejurări privitoare la relațiile Turcilor și ale lui Racoți cu Svedejii și Francejii; dar împăratul îi răspunde numai cu vorbe bune, nefiind contra părerei consiliului aulic, de a trimite pe cineva la domnul muntean, numai să fie în secret și se trateze cu el într'un chip cu totul general¹¹. Mateiu Basarab păstrînd deci, cu toată dușmănia lui Racoți, bunele sale relații cu guvernul german, înțălegem cum de ordinul Porței, de a ajuta pe domnul Transilvaniei contra Germanilor, nu se putea de loc împăca cu vederile și tendințele lui.

Vasile Lupu pe de altă parte se pusese bine cu Polonii, cu care el era îndușmănit la urcarea lui în scaun, din pricină că răsturnase pe partizanu devotat al Polonilor, Moisi Movilă. Totuși Vasile Lupu care avea interes a se împăca cu Polonii pentru a putea da deplin curs gustului său de răsbunare contra domnului muntean, se silește mai întăi a face să se încheie pace între Turci și Poloni, lucru în care el izbuteste chiar în anul suirei sale în scaun 1634. Curînd după aceea el restrînge încă apropierea sa de Poloni, încheind cu dînșii și legături de înescuire, măritîndu-și o fată după generalul Koniecpolski, alta după Radzivil ducele Litvaniei. Pentru învoirea acestor căsătorii, care nu prea conveneau Turcilor din punctul de vedere politic, Vasile Lupu izbuteste să le închidă ochii prin frumoase și bogate daruri¹². Polonii, cu care Vasile

10. Idem. IV. p. 661.

11. Raporturile *palatinului Ungariei* și a *consiliului aulic* din 1643. asupra scrisorilor lui Mateiu, idem p. 677-680.

12. *Dr. Scogardi c Schmidt*, 27 Sept. 1644. *Hurmuzaki*, Fragmente, III, p. 139. Comp. *Miron Costin* în *Letopisețe*, I, p. 284.

Lupu întreținea legături atît de prietinoase, erau însă în buni termini cu Nemții, încît nici lui Vasile Lupu nu-i convinea ordinul de a merge în ajutorul lui Racoți în contra prietinelor prietenilor săi. De aceea îl vedem că după cît-va timp, el recheamă cei 1000 de călăreți trimiși în ajutorul lui Racoți, pentru care faptă rezidentul îi mulțamește.

Astfeliu stînd trebile din cauza politicei celor de tot șugubețe a Turcilor, care se prefăceau în aparență a trăi bine cu Nemții, și pe sub mîna îi combatău, împingînd însă această combatere numai pînă acolo pînă unde vedeau că norocul suridea instrumentului întrebuintat, și retrăgîndu-se cu înțelepciune de îndată ce vedeau că roata se întorcea ; pe de altă parte puterile creștine punîndu-se ele însuși în desbinare, încît nu se mai putea ști cu cine să ție, înțelegem poziția cea grea în care erau puși domnii romîni. Ne mai avînd un razim sigur nici în Turci nici în creștini din punctul de vedere politic, ei trebuiau să caute a-și asigura tronurile pe calea ceealtă, a corupției, totdeauna deschisă în împărăția turcească.

Lupu, și fără aceasta, se mîntinuse pînă acuma mai ales prin grasele bacșișuri cu care hrănise neșaful de avere al Turcilor. El avea cîștigați în Constantinopole o sumă de Turci mari, precum Cassumaga, Maimar-pașa, Regepp-aga, precum și o mulțime de Greci influenți, care toți trebuiau plătiți bine și des, spre a nu uita de la o plată la alta pe proteguitul lor. Unii din ei aveau chiar cîte o leafă fixă și un tain de lumînări, carne și alte lucruri de mîncare din Moldova. Lupu mai plătea apoi o pensie ex voevodului Alexandru Coconul, spre a nu mai umbra după domnie, ceea ce nu'l împedeca însă de cînd în cînd a-și călca cuvîntul dat. Mulți bani primi mai cu samă ambasadorul olandez, Cornelius Haga, unul

din oamenii principali de afaceri ai Lupului. După plecarea aceluia, Lupu vra să 'și alepiască pe Grillo nu numai prin bani, ci încă și prin o căsătorie, fără a căta macar la cît se înjosea el în ochii contimpuranilor prin o atare încuscire¹³. La Paști și de anul nou se trimitea tuturor acestor stăruitori, cîte un dar extra ordinar de 6000 de taleri, pe lîngă că Lupu ținea în Moldova pe toate rudeniile lor în slujbe însemnate civile și militare¹⁴.

Mateiu văzînd daraverile politice atît de încurcate, se hotărăște și dînsul a deslega baerile pungei sale, de care era cam econom în asemănare cu Vasile Lupu, și dă sultanului 40,000 de reali, iar vizirului 20,000 și alte sumi mai mici dregătorilor mai mărunți, pentru care este iarăși confirmat în domnie. Vasile Lupu pentru a nu rămănea mai jos, lucru de care foarte a se feri îl sfătuiu proteguitoarii săi, trimite și el cîte 22,000 de reali sultanului și vizirului, și primește și dînsul confirmarea încuviințată lui Mateiu¹⁵. Vizirul însă găsește în curînd mijlocul de a mai stoarce încă alți bani de la Mateiu Basarab, a-nume prefăcîndu-se a da ascultare pretențiilor unuia Bogdan, aspirant la tronul Munteniei, ceea ce face pe Mateiu Basarab să-i mai trimată încă 40,000 de reali pentru înlăturarea lui.

În anul 1644 un ceauș venind în Muntenia pentru a rîdica tributul, raportează la întoarcerea lui, că ar fi văzut lîngă Mateiu Basarab un număr foarte însemnat de oștire. Sultanul îl trimite îndată îndărăpt, spre a cere socoteala lui Mateiu pentru adunarea atîtor trupe. Alte sumi însă vărsate în punga

13. *Schmidt c. d'Asquier*. 13 Sept 1642 in *Hurm.*, Frg., IV, p. 130.

14. *Schmidt, c. împ.*, 20 August 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 672.

15. *Giovanni Soranzo*, cătră *dogele* 26 Ianuarie 1643. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2, p. 523.

trimisului, îl fac să schimbe raportul de a totului tot¹⁶.

Mateiu Basarab văzînd năpustirea tot mai deasă a Turcilor asupra vistieriei sale, crede să pună un capăt acestor despoieri repetite, dînd o sumă mai mare de bani pentru a dobîndi confirmarea pe viață, lucru ce ne pune în mirare, cînd Mateiu trebuia să știe prea bine cît prețuiau făgăduințele Turcilor. El dă sultanului 50.000 de reali și 20.000 lui Cîzlar-aga, ce era pe atunci foarte influent, crezînd că poate lăsa la o parte pe vizir, care îi luase până atunci atîtea sumi. Acesta însă se supără pe Mateiu, îl combat, și cu toate făgăduințele sultanului, confirmarea i se încuviințază numai pe termenul de un an¹⁷, și la împlinirea acestuia Turcii cer noue prezenturi pentru o nouă întărire.

Domnii romîni văzîndu-se atît de rău jăfuiți, par pentru un moment a uita rivalitățile lor, și se împacă chiar în anul 1644—45, în care aflăm pe Lupu numind pe domnul Munteniei, «fratele nostru Mateiu» în o scrisoare către agentul său din Constantinopole¹⁸. Tot atunci trimite Vasile Lupu în solie la Mateiu Basarab pe mitropolitul Varlam, cînd acesta descopere la cumnatul domnului, boierul Udriște Năsturel, catehismul calvinesc. În acelaș an zidește Vasile Lupu, mănăstirea cea din Tîrgoviștea pe mormîntul tatălui său.

Pe atunci se plănua o ligă mare în contra Turcilor, provocată de Venetia, care era să lupte cu ei de la posesiunea insulei Candia. La dînsa trebuiau să iee parte toate popoarele creștine, și mai ales Tran-

16. Alta din 2 Ianuarie 1644, idem p. 529

17. Alta din 19 Ianuarie 1645, idem p. 534 și alta din 15 Ian. 1646, p. 543.

18. Scrisoarea lui Lupu din 24 Noemv. 1645, idem, p. 540. cf. Dr. Scogard c. Schmidt în Decembrie 1644. *Hurmuzaki*, Fragmente. p. 141.

silvania, Moldova și Valahia, «din cauza jafurilor cărora sunt supuse aceste țări, spre a mulțami lăcomia Turcilor», cum observă ambasadorul Veneției¹⁹. Cît de serioasă însă era această ligă se vede de pe aceea că nici una din puterile cele mari, ce trebuiau să iee parte la ea, nu vroiră să-i primască conducerea, care fu oferită în sfîrșit lui Mateiu Basarab. Solul papal *Pejacevich* ce umbla în această treabă, spune că «reîntineri de bucurie venerabilul bătrîn,» la auzul propunerii ce i se făcea. El se grăbi însă prea curînd a primi această onoare, de oare-ce liga rămînînd pe hîrtie, îl expuse la pericolele unei false poziții; liga într'adevăr nu se pune în lucrare, Germania și Polonia refuzînd a lua la ea parte fățișă²⁰.

În curînd Mateiu Basarab simți urmările purtării sale nesocotite. Turcii anume spre a-și răsbuna în protiva lui pentru scopul ce'l avuse, de și ei însuși știeau că nu putea conduce la nimic, se prefac a da ascultare altor pretendenți, și anume acelui Alexandru pensionat de Vasile Lupu. Un fost rob al acestui fost domn, ajungînd al doile vizir prin una din acele favoruri năprasnice, atît de obicinuite în viața Orientului, și devenind foarte bogat, propune fostului său stăpîn a'l împrumuta cu sumele trebuincioase spre dobîndirea domniei, bine întăles cu procente ce întreceau capitalul împrumutat. Pentru a trage și pe marele vizir în partea lor, ei îi destăinuiesc a fi descoperit că averea actualului voevod s'ar urca la 1,500,000 de reali. Prietenii lui Mateiu Basarab îl înștiințază însă de îndată despre primejdia ce'l a-

19. Scrisoarea lui *Soranzo* din 25 Mart 1646. Doc. col *Hurm.*, IV, 2, p. 546

20. *Gion*. Brancovanu și Ludovic al XIV-le. p 94—100

menința și'l sfătuesc să și reinnoiască investitura²¹. Sume însemnate vărsate la Constantinople scapă și de astă dată poziția lui Mateiu. Nu trecuse însă de cât câte-va luni, și un nou pericol și mai mare vine asupra ămbilor principii, anume ei sunt chemați la Constantinople. Asemene vizită în capitala imperiului otoman, fiind tot deauna însoțită de primejduirea vieții, trebuia înlăturată pe cât era cu putință. Mateiu Basarab se scuzază că fiind bătrîn, nu ar putea întreprinde o atare călătorie; și dacă sultanul vra să'l înlocuească, s'o facă, însă nu cu un principe domnitor—se gîndea la Lupu—cînd atunci s'ar opune²². Mai la urmă chemarea era tot numai o manoperă pentru a stoarce bani. Domnii scapă de ea, dînd fiecare cîte 50,000 de reali²³. Agentul muntean este însă bătut de vizirul, pentru că nu aprovizionase seraiul cu carne de oae, și este aruncat în închisoare. Pentru eliberarea lui, vizirul găsind mijlocul de a cîștiga de iznoavă, cere de la Mateiu Basarab 47,000 de reali, pe care domnul de astă dată neavînd de unde a-i răspunde, fiind stors de bani prin neîncetatele jafuri repetate într'atîtea rînduri, bietul capuchebaia rămîne încă mult timp la închisoare, pînă ce Mateiu adunînd bani putu să și scape boierul²⁴.

Dacă însă pînă acuma complicatele relațiuni politice, a le împărățiilor vecine împedecase reînceperea dușmăniilor între domnii romîni, de aice înainte alte pedeci se mai opun încă vr'o cîți-va ani reîmprospătării lor, fără ca acest răstimp de pace și li-

21. Scrisoarea lui *Soranzo* din 14 Februarie 1646 Doc. col *Hurm.*, IV, 2, p. 573.

22. *Reniger c. împ.*, 3 April 1650 în *Hurmuzaki*, Fragmente, IV, p. 153.

23. Realul era $\frac{1}{10}$ de leu. Un raport venețian din 6 Februarie 1659 (Doc. *Hurm.*, V, 2, p. 59), spune că 100 de pungi ar face 500 000 de reali; așa dar cîte 5,000 de reali punga, care conținea în lei 500.

24. *Schmidt c. împ.* 29 Aug. 1689 *Reniger c. împ.*, 25 Noemvrie 1694. *Hurmuzaki*, Fragmente, III, p. 148—150.

niște între ămbele domnii să le aducă la conștiința intereselor lor comune; fără că domnii să se convin-gă că sfișierea lor nu folosia de cît străinilor. Atîta de departe era pe atunci idea unirei de mintea Ro-mînilor, în cît de și domnii lor apărau în acelaș moment pe tărîmul religios interese comune, ei se luptau între ei cu cea mai mare înverșunare, des-trugînd corpurile a căror suflete le ocroteau.

Am văzut că pe la 1645 Racoți reinnoise legătu-riile sale cu puterile protestante contra împăratului german²⁵. Tot în acel an Turcii reîncep cu mai mare înverșunare luptele lor cu Venețienii, pentru stăpînirea însemnatei insule a Cretei, în cît aveau și ei mai mare nevoie de prietinia Nemților. Pe de altă parte Racoți, fiind bătut în cîte-va întîlniri dinaintea celui an, Poarta găsia periculos de a l susține, căci ar fi trebuit în curînd să l sprijine și cu armatele sale, ceea ce ar fi compromis pacea cu împărăția ger-mană. Din aceste pricini prietenia Porței pentru Ger-manii devenise pe atunci foarte pronunțată.

Vasile Lupu știind deci că a dușmăni pe Racoți, în aceste împrejurări era a sluji intereselor Porței, pune în încunoștiințare pe vizir despre reinnoirea tractatului dintre Franceji și Svedezi cu Racoți. Vi-zirul îi răspunde în Februarie 1645, că au pregătit 50,000 de Tatars pentru primăvară, și invită pe dom-nii Munteniei și Moldovei, să fie gata și aprovizio-nați, spre a duce împreună cu Tătarii pe noul prin-cipe al Ardealului, Moise Sekely, în acea țară²⁶. Va-sile Lupu se pune în înțelegere și cu dușmanii lui Racoți din Transilvania, între alții cu episcopul de

25. Mai sus, p. 32.

26. Scrisoarea lui Lupu și răspunsul marelui vizir din luna Ianuarie 1645, Doc col. *Hurm.*, IV, p. 697. Comp. *Greifenclau c. împ.*, 27 Martie 1645. Fragmente, III, p. 143.

Agria, pentru a răsturna cu atîta mai ușor pe principele neplăcut Turcilor²⁷. Rezidentul imperial din Constantinople mulțamește călduros lui Lupu pentru slujbele sale, și să roagă de împăratul ca să trimită o mulțămire domnului moldovan. Acesta cere însă împreună cu Mateiu Basarab (care urma înainte politica lui prietinoasă Nemților și deci dușmană lui Racoți), de la împăratul ca să fie asigurați de cheltueile ce vor face întru combaterea lui Racoți²⁸. Se înțelege de la sine cum o atare politică exterioară identică, trebuia să împedecă reînnoirea dușmăniilor între domnii romîni, de oare-ce dînșii nu mai puteau găsi un sprijin exterior al uneltirilor lor. Lupu este însă, ca mai nou cîștigat la lupta contra lui Racoți, cu deosebire curtenit de împăratul, care îi trimite niște daruri, pentru care domnul Moldovei mulțamește în 26 Ianuarie 1646 rezidentului din Constantinople, Greifenklau de Volrath²⁹.

Dușmănia lui Lupu cu Racoți și plecarea lui sub politica turcească trebuia să aducă asupra Moldovei, cea mai mare calamitate. Anume am văzut că sultanul dăduse ordin ca 50.000 de Tataři să meargă asupra Transilvaniei. Dînșii trebuind să treacă prin Moldova, năvălirea sălbatecelor hoarde, care nu știeau să facă deosebire între dușman și aliat, erau să expună Moldova unei pustieri, a căreia grozăvii erau cunoscute locuitorilor din loviturile de mai înainte. Țara cum aude de venirea Tătarilor se bejănește la munți și la păduri; boierii își trimit familiile la adăposturi, cu atît mai mult că solii pe care domnii ro-

27. *Episcopul de Agria către palatinul Ungariei*, 14 April 1645. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 698.

28. *Raportul cancelariei aulice ungare către împăratul*, 22 Oct. 1645, idem, p. 699 și rezoluția împăratului, idem, p. 701. Comp. *Greifenklau c. împ.* 1 Junie 1645. Fragmente, III, p. 144—145.

29. Doc. col. *Hurm.*, IV, p. 702.

mîni îi trimesese la hanul Tătarilor, spre a se îmbuna cu el și a feri întru cît se putea țările lor de jafuri și pustieri, fusese arestați; în cît după cum se vedea Tătarii veniau în contra Moldovei chiar ca dușmani, spre a îndreptăți ast-feliu și mai bine neomenoasa lor purtare. Vasile Vodă considera însă expediția Tătarilor, ca îndreptată mai ales în contra Moldovei, pentru care el se jăluște cu mare amărăciune cătră capuchehaiul său și cătră venețianul Grillo³⁰. După cît suna vestea, sultanul vroia, prin Tatari, să scoată din scaun nu numai pe Racoți ci și pe domnii romîni, care se prea întemeiesc în domniile lor, și de aceea fusese tratați cu asprime solii trimiși de ei la hanul Tătarilor³¹. Aceștia însă în loc de a ataca țările romîne și Transilvania, după cum erau ordonați de Turci, se revarsă asupra Moscovei, ceea aduce aproape izbucnirea unui războiu între Turci și Muscali. Vasile Lupu spre a se pune bine cu sultanul, intervine încă odată și izbuteste a potoli incordarea, ceea ce aduce ca mulțumită din partea Porței reînțărirea lui în domnie și îmbrăcarea lui cu caftan³². De și Tătarii se întorsese asupra Moscoviei, o greșală a lui Vasile Lupu îi atrage și asupra țarei sale. Anume dînșii se învîrtejau încărcăți de pradă pe la hotarele Moldovei, și o parte din ei vrînd să-și mai sporească avutul, se abătură și peste Nistru jăfuind în hotarele ei. «Intr'una din zile prilejindu-se Vasile Vodă la masă vesel, și viind iarăși jalobă pentru Tatari, îndată au chemat pe căpitani, dîndu-

30. Vezi aceste scrisori trimise în traducere de *Giovanni Soranzo* cătră dogele, în 17 Decembrie 1645. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2, p. 540—541. Aceste scrisori sunt scrise în grecește și în ele numește Vasile Lupu pe Mateiu Basarab, (în traducere italiană) „Mattei nostro fratello“.

31. *Hurmuzaki*, Fragmente III, p. 143

32. Mai multe raporturi a le lui *Giovanni Soranzo* cătră dogele din 1646. Doc. col. *Hurm.*, IV, 2, p. 543—545. Scrisoarea unui anonim din 12 Sept. 1646 *Hurm.*, Fragmente, III, p. 148.

le poroncă să porcează îndată cu slujitorii și din tîrg cine va vrea să margă în dobîndă, să lovască pe Tătari. Au făcut îndată poroncă căpitanii, și neamul Moldovenilor, din firea lor la dobîndă lacomă, au mers de au lovit pe Tătari fără veste, și le au luat ai noștrii și robii și pleantul (prada), care numai cu fuga au scăpat dintr'acel feredeu spre Bugeac»³³. Tătarii furioși pe Moldoveni pentru această lovire neașteptată, pîrăsc pe Vasile Lupu la Poartă că s'ar fi hainit, și dobîndesc învoirea de a prăda Moldova. Tătarii, pentru a acoperi lovitură lor, se prefac a pleca iarăși în contra Moscoviei, și trimit pe ascuns oardele lor cătră Nistru, unde sosind se împart în două părți: una pe la Sorocea spre Suceava, cealaltă spre Orhei și Lăpușna, să lovască centrul țării. Drîmba de oști ce era orînduită spre Suceava, cuprinse ținuturile Sorocei, apoi aceluși al Hotinului, Cernăuțului, Dorohoiului, Hărlăului și Iașilor, ajungînd până sub zidurile Sucevei și aripele ei până în munte. Țăranii apucați pe neașteptatele erau pe a casă, cu dobitoace, cu herghelii de care era pe atunci plină țara. Cealaltă drîmbă au luat Orheiul, Lăpușna și Fălciul, ajungînd până în inima Moldovei. Numai Chigecenii de la Fălciu au putut scăpa de Tătari în codrul lor «anume Chigeciul, pădure nu așa înaltă în copaci, cum este deasă și rîpoasă, și spini mai mulți de cît alt lemn»³⁴.

Vasile Vodă văzînd prăpădenia țării, se căi mult

33. *Miron Costin* în *Letopisește I*, p. 292—293.

34. *Idem*, p. 294. Pricina acestei prădăciuni a Tătarilor este raportată în chip identic cu cronicarul moldovan, de un document ungiuresc, fără dată, dar care se referă la această împrejurare. *Vezi Monumenta Hungariae historica, Diplomataria, XXIII*, p. 667: „Tartari sumentes sibi animum Moscoviam irrumpendi, ne praeparatio ipsorum et conatus omnino irritus diffluit, verterunt rabiem contra Moldaviae principem qui ipsis annorum superiorum decurus ex Polonia cum locupleta praeda revertentibus, vim in itinere per diliones suas invito ipso facto inferendo infensus fuerat“.

însă prea tîrziu de hotărîrea luată atunci în fumul vinului. «El porni pe doamna și casele boierilor prin frînturile codrilor de la Căpotești spre cetatea Neamțului, mutîndu-și însuși scaunul din Iași în niște poeni din acel mare codru, și lăsînd în capitală puțintea darabani spre apărarea curței, care dacă au văzut mulțimea de Tătari din ceas în ceas adăogîndu-se și cu Cazaci amestecați, au lăsat cu noapte curtea pustie și au eșit și ei. Și au ars atunci tot orașul; unde și unde au rămas cîte o dugheniță; curtea domnească, casele boierești, tot orașul într'o mică de ceas cenușă s'au făcut. Iar mănăstirile au hălăduit, că erau și oameni cu miile închiși prin mănăstiri. Numai la mănăstirea Treisfetitele oamenii ce au fost acolo închiși, le-au venit primejdie, că arzînd tîrgul, din para focului s'au aprins și mănăstirea. Deci au căutat o samă de oameni de arșiță și de para focului a eșire pe o porțiță ce este prin zid pe despre Bahlui, și acolo au luat pe mulți oameni în robie Tătarii și mulți și în heleșteul Bahluiului s'au înecat de groaza robiei»³⁵.

Această cumplită prădăciune a Moldovei aruncă și mai mult pe Vasile Lupu în partea Polonilor, și anume prin aceea că Vasile Lupu pentru a îndepărta pe aliații Tătarilor, Cazacii supușii Polonilor, din prădalnica întovărășire, dă lui Timuș, fiul hatmanului, pe fiica lui Ruxanda în căsătorie. Corespondența lui Lupu cu Polonia fiind însă surprinsă de Racoți, este dată hanului Tătarilor, care pradă a doua oară Moldova, luînd robi peste 20,000 de oameni (1650). Vasile Lupu scapă numai cît obligînduse a răspunde Tătarilor

35. *Miron Costin* în *Letopisețe* I, p. 295. *Reniger c. împ.*, 27 Sept. 1650 în *Hurmuzaki*, *Fragmente*, III, p. 154.

100,000 de lei în bani și alte daruri nenumărate ³⁶. Toate aceste dușmăanii făcute de Tătari, supușii Porței, contra lui Vasile Lupu, cu învoirea tăcută a ei, nu puteau fi luate altfel decât ca semnele unei disgrății a domnului moldovan. Pentru a căuta un sprijin în contra unei maziliri care se aștepta pe fie ce zi, Lupu se apropie tot mai mult de Poloni, și iarăși fie-care pas făcut de Lupu în spre Polonia umplea pe Turci de o mai mare neîncredere față cu el ³⁷. O asemenea prea strînsă legătură a lui Lupu cu Polonii și Cazacii nu putea însă conveni nici lui Gh. Racoți cel tînăr, care încheiesse pace cu împăratul și trăia și cu Turcii în bună înțelegere, cu care tocmai pe atunci Polonii se stricase. Impăcarea lui Racoți cu Germanii stînsese ori-ce învrăjbitură ar fi putut exista între domnul Ardealului și acel al Munteniei. Pe de altă parte Racoți și cu Mateiu se puseseră prin aceste împăcări chiar în legături mai bune cu Poarta. Indușmănarea acesteia cu Polonii, în partea cărora se pleca tot mai tare domnul Moldovei, îl arăta de la sine ca protivnicul reînnoit al lui Mateiu și Racoți. Se temea mai ales Mateiu Basarab ca ceea ce Lupu nu izbutise a face ca ajutorul Turcilor, să nu reînceapă iarăși cu acel al Polonilor. Astfel Mateiu Vodă știind de unirea lui Vasile Vodă cu Cazacii amesteca împreună cu Racoți domnia lui Vasile Vodă la Turci ³⁸. Acesta sumețit pe noiele lui legături, reîncepe loviturele sale contra lui Mateiu Basarab.

37. *Miron Costin*, idem, p. 296. De asemenea adevărit de relațiunea de mai sus (nota 35): „cum Galga Zultano generali Tartarorum in centum millia talerorum imperialium pactatione facta, ab extrema internecone se et ditionem suam persolutione ipsius sumae redemit, praeter multiplicia honoraria ac alias expensas quas etiam Zultani et Tartarorum praefectis dare coactus fuit.“

38. *Schmidt c. imp.*, 8 Iunie 1651, *Hurmuzaki*, Fragmente III, p. 164.

39. *Miron Costin* în *Letopisețe I*. p. 296.